

Google keresés

 Web Kerikata.hu

Ibn Tufail, az arab „Rousseau”

(Iskolakultúra, 1997/4. évf. 120-122. o.)

Школа и
подготовка
ребенка
адаптируется
к школе.
Советы и
рекомендации
родителям.

© 1997 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

Ibn Tufail a XII. század kiemelkedő arab filozófusa volt, aki jelentős hatást gyakorolt a hispániai-arab gondolkodásra. Az „Autodidakta filozófus” címmel emlegetett utópisztikus műve művelődés- és neveléstörténeti forrás, amelyben az ember természetes nevelődéséről írt. E műve kapcsán a külföldi neveléstörténészek Rousseau korai elődjének tartják.^[1]

Hogyan juthat el a világ megismeréséhez, az Istennel való szellemi egyesüléshez az ember, ha egy lakatlan szigeten, állatok között nő fel? A hit vagy a tudás a z előbbrevaló, melyik segíti jobban a megismerést? – Ezeket a kérdéseket próbálta megválaszolni az arab tudós, Ibn Tufail, aki a XII. század elején született Guadixban (*Granada*).^[2] Andalúziában akkoriban a marokkói Almorávidák uralkodtak (1060 és 1147 között), akiknek a hatalma korántsem jelentett olyan stabilitást a térségnek, mint korábban az Omajjádá dinasztiaé.^[3] 1147-ben az Almohádák vették át az uralmat a birodalomban, akiknek egységesítő törekvések közepette szintén nem a kultúra támogatása volt legfőbb gondjuk. Ibn Tufail, Avempace-hoz és Averroes-hez hasonlóan az Almoháda kalifák orvosaként tevékenykedett, és s módjára nyílt különböző természettudományos (*orvosi*) kísérletek elvégzésére is.^[4]

Pedagógiai regénye, mely legalább annyira orvosi, fizikai, teológiai munka, egy fiúnak, Hajj Ibn Jakdhán-nak a története, aki az Indiai-óceán egy lakatlan szigetén nő fel. Ibn Tufail akkor vált ismertté Nyugat-Európában, amikor az angol Pococke 1671-ben Oxfordban kiadta a mű arab változatát és latin fordítását. A kötet eredeti címe az volt, hogy „Hajj Ibn Jakdhán episztolái a megvilágosodás filozófiájának titkairól”, ám korabeli fordítója az „Autodidakta filozófus” címmel látta el, és a mai napig így emlegetik tudományos körökben. A 17. századi Nyugat-Európában, ahol az angol természetfilozófia virágkorát élte, Ibn Tufail műve óriási érdeklődést váltott ki az értelemtől vitakozó tudósok körében. A könyv fergeteges reneszánszát jelzi az egy évszázad leforgása alatt megjelent további két angol, egy holland és két német kiadás.^[5]

Ibn Tufail – saját bevallása szerint – azért írta meg művét (*mely Avicenna „Keleti bölcsesség” című művének mintájára egy ember fejlődését vizsgálja*), hogy megossza olvasóival a bölcsesség elérésére vonatkozó azon titkokat és misztériumokat, amelyeket ő maga ismert, és amelyeket már évszázadokkal korábban nagyra becsültek a perzsa tudósok.^[6] Az arab filozófus műve az ember tökéletesedésének útjáról szól, a szerző pedagógiai gondolkodása a z emberről vallott felfogásának kifejeződése. Szerinte az ember olyan teremtmény, aki Isten felé tart, a tanulás, a megismerés célja az Istennel való misztikus egyesülés. E z a pedagógia tulajdonképpen az emberi akarat erőfeszítéseiről szól, az álhathatos tanulásról, az aszkétikus harcról, az érzéki és szellemi megismerés tökéletesedéséről, a végső Igazság eléréséről.^[7]

A műben a kisfiú, Hajj, a kognitív megismerés különböző fokozatain megy át. Csecsemőkorában egy gazella gondozta és szoptatta, 2 éves kora után megtanult járni, és mindenhová követte „pótmamáját”. Kisgyerekként megismerte a körülötte lévő növényeket és állatokat, és megfigyelte azok jellemző tulajdonságait. Rádöbrent saját védtelenségére a szarvakkal, karmokkal és patákkal szemben, és úgy ítélte meg saját gyengeségét, mint valamilyen testi fogyatékoságot. 7 éves korára azonban levelekből és botokból eszközöket készített magának, és rájött arra, hogy milyen ügyesen tudja használni a kezét. Amikor idáig jutott a fejlődésben, megbetegedett a gazella, és Hajj minden igyekezete ellenére elpusztult. Érdekes leírás a műben az a rész, amikor a fiú a halál kiváltó okát keresgéli a gazella testén.^[8] Ibn Tufail ennél a résznél kimerítő anatómiai leírást ad a belső szervek, különösen a szív működéséről, ami mutatja, hogy járatos volt a boncolásokban, melyeket orvosként valószínűleg többször is végzett. A főhős, Hajj, miután megfigyeléseket tett a szív és a vér tulajdonságaira és funkciójára vonatkozóan, megállapította, hogy nem a test a fontos az élet szempontjából, hanem valami más, a mi a halál beálltával távozik a szervezetből, és az ember biológiai valósága csak eszköz.

A m ű további részeiben Hajj eljutott a lélek fogalmáig, és megállapításokat tett a z idegrendszer működésével kapcsolatban. A világ megfigyelése során az empirikus és technikai jellegű megismerésen át a spekulatív megismerésig jutott el; fizikai, matematikai és metafizikai absztrakciókat tett. A természet dolgai és jelenségei között azonosságokat és különbségeket keresett, mennyiségi viszonyokat vizsgált. Az állatok és növények közös sajátosságaként említi például Ibn Tufail azt, hogy táplálkoznak és mozognak, a z állatokra pedig a z jellemző, hogy helyváltoztatás mozgásra képesek és éreznek.^[9] Az episztolákban megjelennek a szabadesés, a hőtan, a halmazállapotváltozás korabeli arab leírásai, érthető és élvezetes stílusban.

Hajj a különböző természeti jelenségeket vizsgálva végül is arra a következtetésre jutott, hogy minden történés mögött kell, hogy legyen valamilyen kiváltó ok, és minden formának van teremője: „Nem ti ölitek meg magatokat, hanem Allah öl meg; nem te lövöd ki a nyilat, (*Mohamed*), hanem Allah lövi ki.” (*Korán*)^[10]

Ibn Tufail szerint a világ mozgása öröknek tételezhető, mivel sohasem létezett az a nyugalmi állapot, amelyből az egész

mozgás kiindult. A mozgás mögött álló „hajtóerő” azonban szükségképpen végtelen, és nem testben lakozik, testi minőségekkel nem is lehet felfogni vagy megközelíteni.^[11]

A műben tehát Hajj így jutott el a körülötte lévő dolgok megismerésétől a misztikus Isten-felfogásig, 35 éves korára. A könyv ezen részénél Ibn Tufail egy, a hitből kiinduló személy, Asal nézeteivel ütköztette a megismerés útján megvilágosodó Hajj gondolkodását. Az „Autodidakta filozófus” pedagógiai üzenete abban áll, hogy bármelyik utat választja is az ember a kettő közül, eljuthat az Igazsághoz. Asal szembesítette a regény főhősét azzal a problémával, hogy az emberek többsége okatlan, hitetlen, nem keresi és nem járja a megismerés útjait, csak az anyagi világ dolgai iránt érdeklődik. Hajj arra is ráébredt érett férfiként, hogy a Legfelsőbbel való egyesülést az ember egyedül élheti meg, a szívében, ezért nagyon nehéz mindezt mások számára szavakkal kifejezni.

A mű szerzője nem becsülte le a társadalmi ember dimenzióját, az ember közösségi nevelését, inkább arról van szó, hogy az arab misztikusokhoz és aszkétákhoz hasonlóan ő is azt vallotta, hogy az ember születésétől fogva rendelkezik olyan szűrővel és képességgel, „amely a lélek spontán hajlama, amely anélkül, hogy szüksége volna tanárra, elvezet a Tárgyhoz, hacsak nem térítik el a szülői és tanári útmutatások”.^[12]

Ibn Tufail szerint tehát az ember jelentős fejlődésen megy át élete során, egyes fejlődéslélektani szakaszaiban más és más módon reflektál a világ dolgaira. Testi és lelki kiteljesedése azonban lehetséges, és élete értelme szempontjából elengedhetetlen. Ez az avicennai gondolatokból ihletet merítő utópia nagy hatással volt több arab és európai gondolkodóra. Hatott valamelyest a skolasztika bölcseleire, ám a legjelentősebb befolyást Gratianus-ra tette, aki nek „A kritikus” című művében hasonló gondolatokat olvashatunk. Bár Gratianus műve a Pococke-féle kiadásnál mintegy 20 évvel korábban keletkezett, a spanyol gondolkodó ismerhette annak a – ma az Escorialban őrzött – 17. századi kódexnek a tartalmát, amelyben népi mese formájában szerepel az Ibn Tufail által leírt történet.^[13]

Az 1185-ben meghalt arab gondolkodó művének nagy sikere ugyan a 17-18. századra tehető, de előtte is és azóta is alaplú ez a könyv a bölcsellettől, a nevelés céljával és folyamatával foglalkozó kutatók, olvasók kezében.

JEGYZETEK

1. Larroyo, F.: Historia general de la pedagogia. Ed. Porrúa, México, 1982. 244. o.
2. Révai Nagy Lexikona X. kötet. Révai Rt., Budapest, 1914. 446. o.
3. Mazahéri, Aly: A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig. Európa, Budapest, 1989. 378. o.
4. Samsó, Julio: Ciencia musulmana en Espana. Cuadernos Historia 16., 144. szám, Madrid, 1985. 21. o.
5. Galino, Angeles: Textos pedagogicos hispanoamericanos. Iter Ediciones, Madrid, 1968. 99. o.
6. Uott. 99-100. o.
7. Capitan Diaz, Alfonso: Historia del pensamiento pedagógico en Europa. Dykinson, Madrid, 1991. 206. o.
8. El filósofo autodidáctico. Publicaciones de las Escuelas de Estudios Arabes, Madrid, 1948. Trad.: González Palencia Angel. 81-82. o.
9. Uott. 110-112. o.
10. Uott. 118. o.
11. Uott. 128-130. o.
12. Galino i. m. 102. o.
13. Uott. 102. o.